

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 15.12.2017 ✓Accepted/Kabul: 11.04.2018

DOI: 10.30794/pausbed.425988

Araştırma Makalesi/ Research Article

Yalçintaş Sezgin, E. (2018). "Okulöncesi Öğretmenlerin Akran Zorbalığı İlişkin Algı Ve Görüşleri: Zorbalık Davranışları Tespitleri, Zorbalık Davranışları Karşısında Uyguladıkları Stratejiler Ve Aldıkları Önlemler" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 33, Denizli, s.85-104.

OKULÖNCESİ ÖĞRETMENLERİN AKRAN ZORBALIĞINA İLİŞKİN ALGI VE GÖRÜŞLERİ: ZORBALIK DAVRANIŞLARI TESPİTLERİ, ZORBALIK DAVRANIŞLARI KARŞISINDA UYGULADIKLARI STRATEJİLER VE ALDIKLARI ÖNLEMLER*

Elif YALÇINTAŞ SEZGİN**

Özet

Bu araştırmanın amacı; okulöncesi öğretmenlerin sınıf içerisinde oluşan zorbalık davranışları ile ilgili tespitleri, görüşleri ve zorbalık davranışları karşısında ve önlem olarak uyguladıkları stratejilerinin belirlenmesidir. Okulöncesi öğretmenlerin algı ve görüşlerini belirlemek için "yarı yapılandırılmış görüşme formu" kullanılmıştır ve her bir öğretmen ile bireysel görüşmeler yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Yapılan betimsel analizi sonucunda, Okulöncesi öğretmenlerinin sınıf içerisinde zorbalık davranışlarının içeriklerini tanımlayabildikleri görülmüştür. Öğretmenler, en sık *fiziksel zorbalık ve sözel zorbalık sınıf içerisinde gözledikleri*, zorbalığın nedenleri olarak en fazla *aile faktörünün etki ettiğini*, zorbalık davranışlarıyla en çok karşılaştıkları yer ise *sınıf içi olduğu*, etkinlik olarak en çok *serbest zaman etkinliği*, olduğunu, *fiziksel olarak yaşitlardan büyük(iri-kilolu) olan çocukların* daha çok zorbalık davranışlarında buldukları, *pasif ve çekingen ile fiziksel olarak zayıf-güçsüz çocukların* en fazla kurban oldukları, zorbalık davranışları karşısında, *en fazla çocuk ile davranış hakkında konuşmak stratejilerini* uyguladıkları, zorbalık davranışlarını önlemek için ise *"Kuralları görsel olarak oluşturmak"* çalışmalarını yaptıkları ifadelerinde belirtilmiştir.

Anahtar sözcükler: Akran zorbalığı, okulöncesi çocuklar, zorbalığı önleme, Strateji.

VIEWS AND PERCEPTIONS OF PRESCHOOL TEACHERS REGARDING PEER BULLYING: THEIR DESCRIPTIONS OF BULLYING BEHAVIOURS; THE STRATEGIES THEY CARRY OUT AND THE PRECAUTIONS THEY TAKE IN THE FACE OF BULLYING BEHAVIOURS

Abstract

The aim of this study is to determine the perceptions and opinions of preschool teachers with regard to bullying behaviours occurring in the classroom, and the strategies they carry out and the precautions they take in the face of bullying behaviours. With the aim of determining teachers' views, a "semi-structured interview form" was used and individual interviews were carried out with each teacher. In the evaluation of the data, descriptive analysis was used. As a result of the descriptive analysis, it was observed that the preschool teachers were able to identify the content of bullying behaviours in the classroom. It was determined from their statements that the teachers most frequently observed physical and verbal bullying behaviours in the classroom; that among the reasons for bullying, the family factor had the greatest impact; that the place where bullying behaviours were most often encountered was in the classroom; that the activity during which bullying was most often seen was free-time activity; that physically, children larger (in terms of size and weight) than their peers more frequently engaged in bullying behaviours; that passive and shy children, along with those who were physically thin or weak and who

*Bu çalışmanın özeti, 5.Uluslararası Okulöncesi Eğitim Kongresinde, 19/10/2017 Tarihinde bildiri olarak sunulmuştur.

**Öğr.Gör.Dr. Uludağ Üniversitesi, İnegöl MYO, Çocuk Gelişimi, BURSA.

e-posta:eliyalcintas@uludag.edu.tr (orcid.org/0000-0001-8523-8111)

were introverted most often suffered from bullying; that in the face of bullying behaviours, the teachers mostly carried out strategies of speaking to the children regarding their behaviour strategies; and that in order to prevent bullying behaviours, the teachers performed various tasks.

Keywords: *Peer bullying, Preschool children, Bullying prevention, Strategy.*

1. GİRİŞ

Küçük çocukların akran etkileşimi okulöncesi eğitim kurumlarında başlar. Okulöncesi eğitim kurumlarındaki deneyimleri, onlara güçlü arkadaş ilişkileri kurmalarına, zorbalık gibi saldırganlık davranışlarının azaltmayı öğrenmelerine ve sosyal becerilerini kazanmalarına yardım etmektedir(Hanish, Kochenderfer-Ladd, Fabes, Martin ve Denning, 2004). Okulöncesi eğitim kurumlarında çocuklar arkadaş ilişkilerinde prososyal davranışlar gibi olumlu becerileri kazanmaları ile birlikte zorba davranışlarını gösterme ya da zorba davranışlarına maruz kalma deneyimi de yaşabilmektedirler. Okulöncesi dönemde zorbalık, küçük çocukların korku olmadan güvenli bir ortamda öğrenme hakkını olumsuz etkileyen uluslar arası bir problemidir. Zorbalık, baskın olan kişinin (zorba) sürekli olarak savunmasız bireye(kurban) ızdıraba neden olan saldırgan davranışları göstermesidir(Olweus, 1993). Literatür zorbalık ve kurban olmanın, tekrarlayıcı ve haksız olarak rahatsız ya da taciz etme ve güç dengesizliği gibi belirli özelliklerini belirtmiştir. Bu özellikler küçük çocuklarda da bulunmaktadır(Vlachou, Andreou, Botsoglou, ve Didaskalou, 2011) ve okulöncesi çocuklarında da gözlenmektedir. Çocuğun evde ve okulda edindiği deneyimler, prososyal davranışlar(örn... yardım etme, işbirliği, paylaşma, arkadaşlarıyla empati kurma) şeklinde ortaya çıktığı gibi saldırganlık davranışları (örn.. vurma, zorbalık, çıkarları için arkadaşlarını yönlendirme, ret etme, sataşma, alay etme gibi) olarak da ortaya çıkması muhtemeldir(Hart ve Ostrov, 2013). Okulöncesi dönemde çocukların akranlarıyla yaşadıkları olumsuz ilişkiler genel bir ifadeyle saldırganlık olarak adlandırılmaktadır. Saldırganlık, çok geniş bir tanıma sahiptir ve zorbalık, şiddet gibi çeşitli alt dalları vardır. Her zorbalık aslında saldırganlıktır; ancak her saldırganlık için aynı şey söz konusu değildir. Bir davranışa zorbalık denilebilmesi ve saldırganlıktan ayırt edilebilmesi için amaçlılık, süreklilik ve güç dengesizliği gibi belli konuların gerçekleşmiş olması gerekmektedir(Monks ve Smith, 2006). Özellikle zorbalık,genel akran saldırganlığı ile karşılaştırıldığında zorba ve kurban arasındaki güç dengesizliği ve tekrarlı davranışlar zorbalığı ayıran anahtar faktörler olarak kabul edilmektedir(Ybarra, Espelage ve Mitchell, 2014). Saldırgan ve kurban olma küçük çocuklar arasında günlük olarak yaşanmasına rağmen, erken çocukluk döneminde zorbalığın belirli davranışlarını çocukların gösterip göstermediği de sorgulanmalıdır(Camodeca, Caravita ve Coppola, 2015). Zorbalığın erken işaretlerini anlamak ve ilerlemesini önlemek önemlidir. Erken yaşlarda(5 ile 7 yaş) zorba ve kurban olma, okula başladığı ilk yıllarda uyumsuzluğa neden olur. Diğer çocuklara zorbalık yapan çocuklarda anti sosyal, suç davranışlarının artması büyük olasılıktır. Benzer şekilde yetişkinlikte de diğer kişilere zorba davranışlarında bulunma riskini de artırmaktadır. Bu çocuklar, ileriki yaşamlarında sosyal olarak dışlanmaya eğilimli olurlar. Dolayısıyla önleyici ve müdahale programları mümkün olduğunca erken yıllarda başlanmalıdır(Arsenault vd., 2006; Rigby, 2003; Sourander vd., 2009).

1.1.Okulöncesinde Görülen Zorbalık Davranışları

Uluslar arası istatistikler, dört ile alt yaş arası çocukların %10 ve 20' sinin zorba ve kurban olma için riski altında olduklarını göstermişlerdir(Monks, Ortega ve Torrado ve Vall, 2002). Çoğu araştırma okul çağı çocuklarında zorbalığa odaklanmalarına rağmen, deneysel çalışmalar dört yaş kadar küçük yaş grubunda bulunan çocuklar arasında da zorbalık davranışının yaygınlığından bahsetmektedirler(Small, Neilsen-Hewett, Sweller, 2013). Okulöncesi dönemde yaşanan zorbalığı doğru tanımlamak önemlidir. Perren ve Alsaker(2006), zorbalığı tanımlamak için olumsuz davranışın sıklığını kullanmıştır; bir çocuk haftada en az bir kez kurban ya da zorba oluyorsa, çocuk kurban ya da zorba olarak düşünülür. Slee ve Rigby (1994) ise özellikle küçük çocuklar arasında olumsuz davranışın arkasındaki amacı değerlendirmekten ziyade ne kadar sık ve ne kadar uzun devam ettiğine odaklanılması gerektiğini önermektedirler. Bu davranış daha uzun periyotta ve tekrarlı bir şekilde meydana geliyorsa saldırganlık değil, zorbalıktır(Slee ve Rigby, 1994). Okul çağındaki çocuklar için ilişkisel zorbalığa dikkat çekilirken, küçük çocukların zorbalık tanımlarında fiziksel saldırganlığın formlarına daha çok odaklanılır(Monks, Smith ve Swettenham, 2003). Hanish vd (2004)'e göre, küçük çocuklar arasında zorbalık davranışı gösteren çocuklar, diğer çocuklardan daha çok agresif olan çocuklardır. Ayrıca, küçük çocuklarda genel agresiflik zorbalık ile eşit olarak görülür ve sonuç olarak kurbanı, saldırganın hedefi olmakla birlikte, kendisini savunmayı başaramayacak biri olarak da görülmektedir(Monks, Smith ve Swettenham, 2003). Okulöncesi çocukları arasında fiziksel, sözel ve ilişkisel zorbalık meydana gelmektedir. Küçük çocuklar zorba olma, zorba kurbanı olma ve seyirci olma rollerini üstlenmektedirler. Zorba davranışlarının türü cinsiyette göre de değişiklik göstermektedir. Erkekler kızlardan daha fazla akranlarına karşı fiziksel zorbalık ve saldırganlık kullandıkları kızların ise erkeklerden

daha fazla ilişkisel zorbalık davranışlarında buldukları yapılan araştırmalarda bulunmuştur. Ayrıca hem zorba hem de kurban olanların erkek olması daha muhtemeldir. Bu durum okulöncesi erkeklerin kızlara kıyasla daha çok zorbalık davranışlarında bulduklarını da göstermektedir. Okulöncesinde zorba kurbanı olmanın istenmeyen sonuçları bulunmaktadır. Zorbalığa uğramış küçük çocuklarda düşük öz saygı, depresyon, anksiyeti ve kendini zarar verici düşünceler görülebilir. Kurban olma sadece çeşitli zihinsel sağlık ve uyum problemleri için risk değildir ayrıca okula gitmek istememe ve akademik zorluklarla da ilişkilidir(Graham, Bellmore ve Mize, 2006; Rigby, 2003). Ayrıca, izole olma, dışlanma ve yalnız olma, zayıf sosyal beceriler, düşük sosyal yeterlilik ve saldırganlık davranışları artmaktadır. Zorba çocuklarda tipik özellikler bulunmaktadır. Zorba davranışlar, diğer insanlara karşı daha az ilgili ve daha fazla saldırgan olan, akranları tarafından daha fazla red edilen çocuklarda daha fazla bulunmuştur. Zorbalık ayrıca, düşük sosyal yeterlilikle de ilişkilidir. Okulöncesi çocukları arasında en problemlili grup hem zorba hem de kurban olan çocuklar olarak görülmektedir. Zorbalık davranışları sosyo ekonomik durum ve çocuk istismarı, çocuğa kötü sert, şiddet içerikli davranışta bulunma, tepkisel anne baba tutumu ile de ilişkili olduğu bulunmuştur(Akt. Ilola, Lempinen Huttunen, Ristkari, Sourande, 2014). Hem kurban hem de zorba olan çocuklar daha sonraki yaşamlarında sosyal olarak red edildikleri görülmektedir(Sourander, vd.,2009). Bu nedenle, erken çocukluk döneminde meydana gelen zorbalık davranışlarının incelenmesi ve nedenlerinin araştırılması gerekmektedir. Bu araştırmalar sayesinde hazırlanan ve uygulanan müdahale programları ileriki yıllarda meydana gelebilecek zorbalık davranışlarına engel olabilecektir. Bir çok çalışma, okul çağı ve ergenlik döneminde çocuklar arasında zorbalık davranışlarını incelenmiştir. Fakat çok az çalışma okulöncesi çocuklar üzerinde yürütülmüştür. Okulöncesi çocukları üzerinde yapılan çalışmalar, zorbalık davranışlarının sıklıkla meydana geldiğini ve psikososyal iyi oluş ile ilişkili olduğunun göstermiştir. Ailelerden ve öğretmenlerinin ifadelerinin kullanıldığı çalışmalarda, çocukların %4-12 si zorba davranışlarına maruz kaldıkları yani kurban oldukları, %16-17'si zorbalık davranışlarında buldukları, %5-13'ü hem kurban hem de zorba oldukları bulunmuştur(Jansen, vd., 2012; Bowes ,vd., 2009).

Türkiye’de alan yazında Okulöncesi çocukları ile yapılan çalışmalar incelendiğinde, anasınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algıları, oyun içerisinde meydana gelen zorbalık davranışları, akran zorbalığı ve türlerini, özelliklerini, zorbalık, saldırganlık davranışlarının çeşitli değişkenler üzerine etkisi incelenmiştir(Arslan ve Tuğrul, 2013;2014; Şahin, Demirağ ve Aykaç, 2009;Akdoğan-Gültekin, 2012; Danacı ve Çetin, 2016). Fakat, öğretmenlerin zorbalığa karşı görüşlerini ve bu problemleri nasıl ele aldıkları, üstesinden gelmek için nasıl bir uygulama yaptıkları ve nasıl önlemler aldıkları ile ilgili okulöncesi öğretmenleri ile ilgili çok az araştırma bulunmaktadır(Tepetaş,Akgun ve Altun , 2010; Şahin, Demirağ ve Aykac, 2009). Yurt dışındaki yapılan araştırmalar incelendiğinde ise öğretmenlerin zorbalıkta rolü önemli olmasına rağmen, okulöncesi öğretmenlerin zorbalık ilişkin görüşleri ve zorbalık savranışları karşısında tespitleri ile ilgili sınırlı sayıda araştırmalar bulunmaktadır(Stephenson ve Smith, 1989, Nicolaides, Toda ve Smith, 2002; Psalti 2017, Bauman ve Del Rio, 2006; Craig, Bell ve Leschied, 2011; Rigby 2002, Levine ve Tamburrino, 2014).

Öğretmenlerin zorbalık davranışlarının önlenmesinde sorumlu kişilerdirler. Çünkü çocukların davranış bozukluğu öğretmenler için en önemli stres kaynaklarından birini oluşturur(Borg ve Falzon, 1989). Bu nedenle, bu araştırmanın genel amaç ;öğretmenlerin sınıf içinde zorbalık davranışlarını nasıl tanımladıkları, zorbalığın nedenleri ile ilgili görüşleri, sınıf içerisinde zorbalık davranışlarının gözlemledikleri yerleri, zorba ve kurban çocukları nasıl tanımladıkları, en önemlisi de zorbalık davranışları karşısında ve önlem için neler yaptıklarını ayrıntılı olarak belirlemektir.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Amacı

Araştırmada, okulöncesi öğretmenlerin sınıf içerisinde oluşan zorbalık davranışları ile ilgili tespitleri, görüşleri ve zorbalık davranışları karşısında ve önlem olarak uyguladıkları stratejilerin belirlenmesi ve önerilerin sunulması amaçlanmıştır.

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. Öğretmenlerin algı, görüş ve uygulamaları hakkında veri elde etmek için “ Yarı yapılandırılmış görüşme” tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, belli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeye yardımcı olduğu için (Yıldırım ve Şimşek, 2008) araştırmalarda sıklıkla tercih edilmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşmede görüşme formunun yarısı yapılandırılmış yarısı da yarı yapılandırılmış şekilde oluşturulur. Görüşme sırasında verilen tepkilere göre açık uçlu sorular eklenerek form esnek biçimde hazırlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008; Karasar, 2008).

2.3.Çalışma Grubu

Araştırmancın çalışma grubunu Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan 21 Okul Öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Bu çalışmada çalışma grubunun seçiminde amaçsal (amaçlı) örnekleme modelinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme modeli, araştırmancın konusunu oluşturan kişi, olay ya da durum hakkında, belirli bir amaç doğrultusunda derinlemesine bilgi toplamayı sağlamaktadır(Maxwell'den aktaran Özdemir, 2010). Ölçüt örnekleme yöntemi, önceden belirlenmiş bir takım ölçütleri karşılayan durumların çalışılmasında kullanılmaktadır. Ölçütler araştırmacılar tarafından da belirlenebilir(Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmada ölçüt, öğretmenlerin Bursa ili İnegöl ilçesinde bağımsız anaokullarında en az 5 yıllık kadrolu olarak görev yapan, en az lisan mezunu ve araştırmaya katılmayı gönüllü olmalarıdır. Kriterleri sağlayan 21 okul öncesi öğretmeni ile görüşülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenlerin hepsi üniversite mezunudur. Öğretmenlerin hepsi kadındır. %19'u 28-32 yaş, %81'i 33-37 yaş aralığındadır. Ayrıca öğretmenlerin çoğunluğu (%90) 5-10 arası, %9 11-15 yıllık mesleki kıdeme sahiptir. Öğretmenlerin hepsi 5-6 yaş grubu öğretmenidir. Öğretmenlerin, %71'inin sınıfında 20-25 arasında, %29'unun ise 10-15 çocuk olduğu belirlenmiştir.

2.4.Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen, yarı yapılandırılmış "Öğretmen Görüşme Formu" kullanılmıştır. Görüşme formunun oluşturulmasında öncelikle ilgili literatür taraması yapılmış daha sonra taslak maddeler oluşturulmuştur. Taslak maddeler hazırlandıktan sonra beş uzmanın görüşü alınarak kapsam geçerliliği yapılmıştır. Soruların iç geçerliliği incelenmiştir. İç geçerlik, ölçme aracının ölçmek istediği veriyi ölçüp ölçemeyeceğine dair bilgi vermektedir(Yıldırım ve Şimşek, 2005). Soru maddelerinin iç geçerliliği için, üç okulöncesi öğretmen ile görüşme yapılarak ön pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışmada, soruların açıklığı ve anlaşılabilirliği ile birlikte verilen yanıtların sorulan sorularla uyumu incelenmiştir. Pilot çalışma sonucu ve uzman görüşü doğrultusunda soru maddelerinin, son şekli verilmiştir. Görüşme formunda; öğretmenlerin cinsiyeti, çalışma yılı, öğrenim durumu, sınıf mevcudu, çalıştığı yaş grubuna dair bilgiler ve okulöncesi öğretmenlerinin sınıf içerisinde oluşan zorbalık davranışları ile ilgili tespitleri, görüşleri ve zorbalık hakkında görüş ve uygulamaları ile ilgili sorular yer almaktadır.

2.5.Veri Toplama Yöntemi

Araştırma verileri öğretmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılının güz döneminde 11.09.2017-13.09.2017 tarihleri arasında yapılmıştır. Görüşmeler, öğretmenlerin okullarında yüz yüze gerçekleşmiştir. Öğretmenlere, araştırmancın amacı açıklanmıştır. Yapılan görüşmeler 20-25 dakika sürmüştür. Araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formunda toplam 8 soru bulunmaktadır. Öğretmenlere yöneltilen sorular aşağıda belirtilmiştir;

1. Sınıf içinde çocuklarda gözlemediğiniz zorbalık davranışları nelerdir?
2. Çocuklarda gözlemediğiniz zorbalık davranışlarının nedenleri nelerdir?
3. Sınıf /Okul içinde zorbalık davranışlarıyla daha çok hangi ortamda/alanda /etkinlikte/ karşılaşıyorsunuz?
 - a) Zorbalık davranışlarıyla daha çok nerede karşılaşıyorsunuz?
 - b) Zorbalık davranışlarını daha çok hangi etkinliklerde gözlemliyorsunuz?
 - c) Zorbalık davranışlarını daha çok çocuklar ne yaparken gözlemliyorsunuz?
- 4.Zorbalık davranışlarını gösteren çocukların özellikleri nelerdir?
- 5.Zorbalık davranışlarına maruz kalan çocukların özellikleri nelerdir?
6. Daha çok hangi cinsiyette olan çocuklarda zorbalık davranışları gözlemliyorsunuz?
 - a) Bu çocuklar, hangi cinsiyette olan çocuklara daha çok zorbalık davranışlarında bulunuyor?
 - b)En çok buldukları zorbalık davranışları neler?
- 7.Çocukların zorbalık davranışları karşısında neler yapıyorsunuz?

a)Uyguladığınız olumsuz davranışı değiştirme stratejileri nelerdir?

8.Sınıfınızda zorbalık davranışlarını önlemek için ne gibi önlemler alıyorsunuz?

2.6.Verilerin Analizi

Görüşmelerin verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz, araştırmada elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetler ve yorumlar. Bununla birlikte, elde edilmiş olan bulguların okuyucu anlayabileceği bir biçimde sunar(Yıldırım ve Şimşek, 2005). Öğretmenlerin her bir soruya verdiği cevaplar benzerlikleri bakımından gruplandırılarak yorumlanmıştır. Öğretmenlerin sorulara verdikleri bazı cevaplar doğrudan aktarılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla öğretmenlerin cevapları çocuk gelişimi ve okulöncesi alanından üç farklı uzman tarafından ayrı ayrı kodlanıp analiz edilmiştir. Verilerin analizinde birden fazla araştırmacının bağımsız olarak kodlama yaptıktan sonra kodlamanın güvenilirliğini hesaplaması gerekmektedir(Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu araştırmada güvenilirliği hesaplamak için Miles ve Huberman (1994)'ın önerdiği Görüş birliği/(Görüş birliği+Görüş ayrılığı) X 100] formülü kullanılmıştır. Kodlayıcılar arasındaki güvenilirlik %90 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik hesaplamada, Miles ve Huberman (1996)'e göre uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyuşumun %90 ve üzerinde olması, Yıldırım ve Şimşek (2013)'e göre ise en az %70 düzeyinde bir kodlayıcı güvenilirliğine ulaşılması gerekmektedir.

3.BULGULAR

Öğretmenlerin sorulan sorulara verdiği yanıtlardan elde edilen bulgular, 8 kategori halinde sunulmaktadır. Bunlar; sınıfta gördükleri zorbalık davranışları ve zorbalığın nedenleri hakkındaki görüşleri, zorbalık davranışları gösteren ve kurban olan çocukların özellikleri, zorbalık davranışlarının meydana geldiği yer, etkinlik, zorbalık davranışlarında bulunan çocukların cinsiyetleri, çocukların zorbalık davranışlarını sergilemeleri karşısında uyguladıkları stratejiler ve zorbalık davranışlarını önlemek için yaptıkları uygulamaları incelemeye yöneliktir.

Öğretmenlerin Sınıfta gördükleri zorbalık davranışlarına ait Frekans ve Yüzde Değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Sınıfta Gördükleri Zorbalık Davranışları

Tablo 1: Öğretmenlerin Sınıfta Gördükleri Zorbalık Davranışlarına Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Zorbalık Türleri	f	%
Sözel zorbalık		
Argo/ kötü kelimeler kullanma	12	57
Alay etmek	8	38
Bağırarak/azarlamak	6	28
İsim takmak	5	23
Kırıcı sözler söylemek	4	19
Toplam	35	
Fiziksel Zorbalık :		
İtme,	21	100
Vurma	21	100
Oyuncak fırlatma	10	47
Sıkma	5	23
Isırma	4	19
Tükürme	4	19
Toplam	65	
İlişkisel Zorbalık		
Oyuna almamak /dışlamak	17	80
Oyun ya da oyuncakla tehdit etme	9	42
Toplam	26	

Okulda karşılaştıkları zorbalık davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri aşağıda yer verilmiştir;

“Sınıf içinde çocuklar arasında gözlemediğim zorbalık davranışları, genellikle birbirlerine vuruyorlar, itiyorlar ya da tüküyorlar. Bununla birlikte arkadaşına bağırarak, argo kelimeler ile konuşan çocuklar da var(Ö.18)”

“Benim gözlemediğim zorbalık davranışı çoğunlukla fiziksel olarak zarar verme... örneğin, birbirlerini çok itiyorlar, vuruyorlar... oyun oynarken blokları, lego parçalarını atan çocuklar da var....(ö.3)

“Oyundan çıkarıyorlar “sen git yapamıyorsun”... ya da çok kötü kokuyorsun” diyip oyuna almıyorlar....(Ö.9)

Tablo 1’ de vurma, itme, tükürme, oyuncak fırlatma, sıkma, ısırma gibi fiziksel davranışlar fiziksel zorbalık kategorisinde, Argo/ kötü kelimeler kullanma, Bağırma/azarlamak,Alay etmek, Kırıcı sözler söylemek, İsim takmak, gibi sözel ifadeler sözel zorbalık, Oyuna almamak Aşağılamak, Oyun ya da oyuncakla tehdit etme davranışları ise ilişkisel zorbalık içerisinde yer almıştır. En sık fiziksel zorbalık davranışı($f:65$) gösterdikleri, bu davranışlardan vurma ve itme (%100), oyuncak fırlatma(%47), sıkma (%23), ısırma ve tükürme(%19), daha sonra sözel($f:35$) davranışlarında buldukları, bu davranışlarından da Argo/ kötü kelimeler kullanma(%57), alay etme(%38), bağırma, azarlama(%28), isim takma(%23), Kırıcı sözler söyleme (%19) davranışlarının olduğu ilişkisel akran zorbalık davranışlarından da ($f:26$), en çok oyuna almama/dışlama(%80) ve oyun ya da oyuncakla tehdit etme(%42), davranışlarının okul öncesi dönemde görüldüğü dikkati çekmektedir.

Öğretmenlerin zorbalık davranışlarının nedenleri ile ilgili görüşlerine ait Frekans ve Yüzde Değerleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Zorbalık Davranışlarının Nedenleri

Tablo 2. Öğretmenlerin zorbalık davranışlarının nedenleri ile ilgili görüşlerine ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Nedenler	<i>f</i>	%
Model alma(aile ve çevresi)	18	85
Aile içi sözel-fiziksel şiddet	17	80
Yanlış ve eksik Disiplin yöntemleri	10	47
Ailenin davranışları pekiştirmesi	8	38
Medya(tv)	8	38
İlgisiz ebeveyn	5	23
Oyun ve oyuncaklar	2	9

Zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin öğretmen görüşlerine aşağıda yer verilmiştir;

Çocuğa neden küfür ediyorsun diye sorduğumda abimde bana ediyor “ diye cevap veriyor. Evde çocuk küfür etmeyi model alıyor(Ö21)

Bir öğrencim arkadaşlarına aşırı derecede ısıırıyordu. Anne ile görüştüğümde evde çocuğa başta babası olmak üzere ablası ısıırarak sevdiklerini söyledi... çocuk ısıırmayı, vurmayı, dövmeyi ailede öğrenir(Ö11)

Özellikle erkek egemenliği olan ailerde erkek çocuklarının küfür etmesi, argo konuşması hoş karşılanıyor hatta söylemesi için teşvik ediliyor... aile çocuğun bu davranışlarını pekiştiriyor...(Ö.16)

Evde yanlış disiplin yöntemlerinin uygulanması fiziksel ceza çok alan bir çocuk okulda arkadaşlarına vurması kadar normal bir durum yok bence....(ö1)

Medya çok etkili... geçenlerde bir çizgi film denk geldi orada çocuğun üstü kirli diye oyuna almadılar.. dışladılar... bunları izleyen çocuklar da benzer durumlarda aynı davranışı gösterebiliyorlar... örn.. seni sersem seni ... manyakmısın... ukala seni kelimelerini ben tv de çok duyuyorum...bunları çocuklar da duyuyor ve ilginç geliyor(Ö13)

Tablo 2 incelendiğinde, öğretmenler tarafından zorbalığın nedenleri olarak Model alma(aile ve çevre)(%85), Aile içi şiddet (%80), Yanlış ve eksik Disiplin yöntemleri(%47), Ailenin davranışları pekiştirmesi(%38), Medya(tv)(38), İlgisiz ebeveyn (%23), Oyun ve oyuncaklar(%9) olduğu görülmektedir. Zorbalığın nedenleri olarak en çok model alma ve Aile içi şiddet, daha sonra ailenin yanlış ve eksik disiplin yöntemlerini uygulaması geldiği, bununla birlikte medya, ailenin davranışları pekiştirmesi ve ilgisiz ebeveyn de diğer en çok nedenleri arasında görüldüğü dikkat çekmektedir.

Öğretmenlerin zorbalık davranışlarıyla en çok karşılaştıkları yerler ve etkinliklere ait Frekans ve Yüzde Değerleri Tablo 3’de belirtilmiştir.

Zorbalık Davranışlarının Meydana Geldiği Yer ve Etkinlik

Tablo 3. Öğretmenlerin Zorbalık Davranışlarıyla En Çok Karşılaştıkları Yer ve Etkinliğe Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Yer	f	%	Etkinlik	f	%	Çocukların Eylemleri	f	%
Sınıf içi	20	95	Serbest zaman :	19	90	Oyuncaklar ile oynarken	19	95
			Oyun:	14	66	Yemek yerken	10	47
Sınıf dışı	11	52	Rutin etkinlikler(yemek, tuvalet)	10	47	Tuvalette ellerini yıkarken	10	47
			Alan gezileri	8	38	Eleletutuşurken,sıra olurke	8	38

Öğretmenlerin zorbalık davranışlarıyla en çok karşılaştıkları yer ve etkinliğe ilişkin öğretmen görüşleri şöyledir;

“Çocuklar çoğunlukla sınıf içinde buldukları için bu tür davranışlarla sınıf içinde daha çok karşılaşıyoruz. Fakat havalar ısındığında açık hava aktiviteleri yaptığımızda da bunlar meydana gelebiliyor...(Ö.14).”

“Ne zaman kendileri ve arkadaşları ile birlikte kalsalar zorbalık, zarar verici davranışlar oluşabiliyor. En çok serbest kaldıkları zaman serbest zaman aktiviteleri burada özellikle blok köşesinde dramatik oyun köşesinde bu davranışları gözlemliyorum... onun dışında tuvalette ellerini yıkarken yemek yerken de gözlemliyorum....(Ö.17).”

Tablo 3’de öğretmenlerin cevapları incelendiğinde, zorbalık davranışlarıyla en çok karşılaştıkları yer sınıf içi (%95), sınıf dışı (%52), etkinlik olarak en çok serbest zaman etkinliği(%90), daha sonra oyun(%66) ve rutin etkinlikler(%47) yer almaktadır. Bununla birlikte alan gezileri(%38) de etkinlik anlamında zorbalık davranışlarıyla en çok karşılaşılan yerler arasında görülmektedir. Çocukların ne yaptıkları ile ilgili öğretmen görüşleri ise, en çok çocuklar oyuncaklar ile oynama(%95), daha sonra yemek yeme(%47) ve tuvalette ellerini yıkama(%47) ve bununla birlikte el ele tutuşma/sıra olma(%38) esnasında olduğu dikkat çekmektedir.

Zorbalık davranışlarında bulunan çocukların özelliklerine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4’de belirtilmiştir.

Zorbalık Davranışlarını Gösteren Çocukların Özellikleri

Tablo 4. Zorbalık Davranışlarını Gösteren Çocukların Özelliklerine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Çocukların Özellikleri	f	%
Fiziksel olarak yaştların büyük(iri-kilolu) olan çocuklar	14	66
Hareketli çocuklar	11	52
Aşırı izin verici anne ve baba tutumu ile yetişmiş /şımartılmış çocuklar	8	38
Tek(kardeşi olmayan) çocuklar	8	38
Sabırsız çocuklar	6	28
Az ilgi sevgi görmüş çocuklar	4	19
Davranışları pekiştirilmiş çocuklar	3	14
Kendini sözel olarak ifade edemeyen çocuklar	3	14

Zorbalık davranışlarında bulunan çocukların özelliklerine ilişkin öğretmen görüşleri aşağıda gösterilmiştir;

“11 yıllık öğretmenlik mesleğimde bu tür davranışlarda bulunan çocuklar genellikle iri cüsseli, fiziksel olarak akranlarından daha büyük duran çocuklar olarak deneyimledim... Onun dışında tek büyütülmüş kardeşi olmayan çocuklarda bencil oldukları için paylaşımlarında problem yaşıyorlar ya da o hep üstün gözde olmak istiyor olmayınca akranlarında zorbalık davranışlarında bulunabiliyor...”(Ö.2)...

“ Benim sınıfımda hareketli sabırsız kabına sığmayan çocuklar bu davranışları daha sık yapıyorlar... Anne baba tutumu ile alakalı bir durum.. Çok fazla yüz verilmiş, her istediği yapılmış, izin verilmiş, şımartılmış çocuklarda yapabiliyorlar...(Ö20)

Tablo 4 incelendiğinde, zorbalık davranışlarıyla en fazla bulunan çocukların fiziksel olarak yaşatların büyük(iri-kilolu) olan çocuklar(%66) olduğunu bununla birlikte hareketli çocuklar(%52), aşırı izin verici anne ve baba tutumu ile yetişmiş/şımartılmış çocuklar(%38) ve tek(kardeşi olmayan) çocuklar(%38) da zorbalık davranışlarında buldukları öğretmen görüşleri ile belirtilmiştir. Ayrıca, sabırsız çocuklar(%28) ve az ilgi sevgi görmüş çocuklarda(%19) davranışları pekiştirilmiş çocuklar(%14) ve kendini ifade edemeyen çocuklarda (%14) zorbalık davranışlarında bulunan çocukların özelliklerinde yer aldığı görülmektedir.

Kurban çocukların özelliklerine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 5’de gösterilmiştir.

Kurban Çocukların Özellikleri

Tablo 5. Kurban Çocukların Özelliklerine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Kurban Çocukların Özellikleri	f	%
Pasif çekingen çocuklar	16	76
Fiziksel olarak zayıf-güçsüz çocuklar	14	66
İçe kapanık çocuklar	11	52
Dil becerisi zayıf /yetersiz olan çocuklar	9	42
Özel gereksinimi olan çocuklar	9	42
Olumsuz tepkileri olan çocuklar	7	33

Zorbalık davranışlarına maruz kalan çocukların özelliklerine ilişkin öğretmen görüşleri ise şöyledir;

“Zayıf, cılız çocuklar daha çok maruz kalıyor... sanırım zorbalık davranışlarını uygulayan çocuklar için bu çocuklar daha cazip geliyor....(Ö.11)”

“Hakkını arayamayan, kendini ifade edemeyen, çekingen ve pasif çocuklar...(Ö.1)”

“İçine kapanık, çekingen çocuklar daha çok maruz kalabiliyor(Ö.21)”

“Kendini ifade etmede dil gelişimi yetersiz olan çocuklar daha fazla maruz kalabiliyor...(Ö.3)”

“Her yıl kaynaştırma öğrencisi mutlaka isterim. Maalesef ki bu çocuklar akranları tarafından çok dışlanıyorlar oyunlarına almıyorlar..(ö.15)”

Tablo 5 incelendiğinde ise pasif ve çekingen çocuklar(%76) ile fiziksel olarak zayıf–güçsüz çocuklar(%66) ve içe kapanık çocukların(%52) kurban çocuklar olarak tanımlandığı öğretmen görüşleri ile belirlenmiştir. Bununla birlikte dil becerisi zayıf /yetersiz olan çocuklar(%42) , olumsuz tepkileri olan çocuklar (%33) ve özel gereksinimi olan çocukların(%42) da kurban çocukların özellikleri arasında öğretmen ifadelerinde yer almaktadır.

Öğretmenlerin daha çok zorbalık davranışlarını gözlemledikleri cinsiyete ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 6’da belirtilmiştir.

Zorbalık Davranışlarını Gösteren Çocukların Cinsiyetleri

Tablo 6 . Öğretmenlerin Zorbalık Davranışlarını Gözlemledikleri Cinsiyete Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Cinsiyet	f	%	Cinsiyet	f	%
Erkekler	19	90	Kızlar	10	47
Hem cinslerine	19	90	Hem cinslerine	10	47
Fiziksel Zorbalık	19	90	İlişkisel Zorbalık	9	42
Sözel Zorbalık	9	42	Sözel Zorbalık	8	38
İlişkisel Zorbalık	5	23	Fiziksel Zorbalık	3	14

Öğretmenlerin daha çok hangi cinsiyette zorbalık davranışlarıyla karşılandıklarına ilişkin görüşleri ise şöyledir;

“Çoğunlukla erkekler daha çok birbirlerine zorbalık davranışında bulunuyorlar... ve bu davranışlar da genellikle vurma, itme, küfür etme...(Ö16)”

“Hem kızlarda hem de erkeklerde gözlemliyorum. Erkekler birbirlerine kötü söz söyleme, vurma davranışları gösterirken, kızlar genellikle, oyuna almama, aşağılama, alay etme davranışları gösteriyorlar...(Ö.13)”

“Daha çok erkekler tabi ata erkil bir toplumda yaşadığımız için... bu çocuklar da küfür etme, ısırma, itme, oyuncak fırlatma davranışları gösteriyorlar... oyuna dahil etmeyen çocuklar da var... kızlar da birbirlerine çok yapıyorlar.. onların ki genellikle evcilik oyunlarına almama gibi oluyor...(Ö.9)”

Tablo 6’da öğretmen cevapları incelendiğinde, en çok erkekler çocuklar(%90) kendi cinsiyetteki çocuklara(%90) zorbalık davranışlarını gösterdikleri, en çok fiziksel zorbalık davranışlarında(%90) buldukları daha sonra sözel zorbalık davranışlarında(%42) buldukları bunların arasından en az ilişkisel zorbalık davranışlarını(%23) gösterdikleri öğretmen görüşleri ile belirlenmiştir. Kızların(%47) ise kendi cinsiyetindeki çocuklara(%47) hem sözel(%38) hem de ilişkisel zorbalık(%42) davranışlarında buldukları fiziksel zorbalık davranışlarını daha az (%14)gösterdikleri öğretmen cevaplarında dikkat çekmektedir.

Öğretmenlerin zorbalık davranışları karşısında uyguladıkları stratejilere ait frekans ve yüzde değerleri tablo 7’de belirtilmiştir.

Zorbalık Davranışları Karşısında Uyguladıkları Stratejiler

Tablo 7. Öğretmenlerin Zorbalık Davranışları Karşısında Uyguladıkları Stratejilere Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Uyguladıkları Stratejiler	f	%
Davranışı hakkında konuşmak	16	76
Uyarı/tehdit:	14	66
Ailesi ile konuşma:	12	57
Mahrum bırakma cezası uygulama	10	48
Görmezlikten gelme	1	4
Mola koltuğu/paspası	7	33
Sınıf dışında tutma	2	9

Zorbalık davranışları karşısında uyguladıkları stratejilere ilişkin öğretmen görüşleri;

“ İlk önce çocuk ile davranışı hakkında konuşurum... davranışın neden kötü bir davranış olduğunu anlatırım... Eğer tekrar yaparsa sevdiği bir etkinlikten mahrum bırakırım...(Ö.16)”

“Sınıfta böyle durumla karşılaştığımda, uyarıyorum bir daha yaparsan blok köşsende oynayamayağını söylüyorum...(Ö4)”

“ Ben bu tür istenmeyen davranışlar karşısında genellikle mola paspasını kullanıyorum.. eğer arkadaşına zorbalık yaparsa oraya oturup davranışı hakkında düşünmesini istiyorum”(Ö.3)

Tablo 7 incelendiğinde, öğretmenlerin sınıf içinde zorbalık davranışları karşısında uyguladıkları stratejilerde, en fazla çocuk ile davranışı hakkında konuşmak(%76) ve uyarı/tehdit stratejilerini(%66) uyguladıkları, bununla birlikte, ailesi ile konuşma(%57) ve mahrum bırakma cezası stratejilerinin(%48) uyguladıkları bulunmuştur. Ayrıca mola koltuğu/paspası uyguladıkları(%33) da dikkat çekmektedir. En az uyguladıkları strateji de görmezlikten gelme(%4) ile sınıf dışında tutma(%9) olduğu bulunmuştur.

Öğretmenlerin zorbalık davranışlarını önlemek için aldıkları önlemlere ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 8’de gösterilmiştir.

Zorbalık Davranışlarını Önlemek İçin Aldıkları Önlemler

Tablo 8. Öğretmenlerin Zorbalık Davranışlarını Önlemek İçin Aldıkları Önlemlere Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Önlemler	f	%
Kuralları görsel olarak oluşturmak	18	85
Sınıf kurallarını çocuklarla birlikte belirlemek	15	71
Değerler eğitimi ile ilgili etkinlikler uygulamak (sevgi saygı kavramlarına, paylaşma, yardımlaşma yönelik)	15	71
Çocuklarla olumlu davranışlar hakkında konuşmak	12	57
Empati çalışmaları yapmak	10	48
Aile ile iletişim kurmak/konuşmak	7	33
Enerjilerini boşaltmaya yönelik ilgi çekici etkinlikler planlamak	3	14
Olumlu davranışları sembolik ödülleriyle pekiştirmek	4	19

Öğretmenlerin zorbalık davranışlarını önlemek için aldıkları önlemlere ilişkin görüşler ise şöyledir;

“ Kuralları çocuklar ile birlikte tartışarak belirliyorum. Örneğin arkadaşlarımıza nasıl davranmalıyız? Sorusunu soruyorum ... çocuklardan aldığım önerileri yazıyorum... nazik olmalıyız.. veriri misin? demeliyiz? Alabilir miyim diye sormalıyız gibi.... Birbirimize kötü söz söylememeliyiz... vurmamalıyız gibi..(Ö.10)

“ Değerler eğitimine daha fazla yer veriyorum... orada birbirlerimize karşı nasıl davranmalıyız? Şeklinde etkinlikler planlıyorum... paylaşmak, saygılı olmak, sevmek gibi...

“ Çocuklara kuralları ne kadar hatırlatsam da pek etkili olmadığını gördüğüm için kuralları görsel olarak hazırlıyorum.. örneğin benim tablomda arkadaşlarından oyuncak için izin alan çocuk “+” Arkadaşlarına vuran, elinden oyuncuğu zorla alan çocuklar “-” şeklinde gösteriyorum”...(Ö.2)

Tablo 8 incelendiğinde ise, öğretmenler zorbalık davranışlarını önlemek için aldıkları önlemler arasında en çok “Kuralları görsel olarak oluşturmak”(85,) Sınıf kurallarını çocuklarla birlikte belirlemek(71), Değerler eğitimi ile ilgili etkinlikler uygulamak(sevgi saygı kavramlarına, paylaşma, yardımlaşma yönelik)(71) yer almaktadır. Ayrıca, Çocuklarla olumlu davranışlar hakkında konuşmak(57), Empati çalışmaları yapmak(48) da önlem çalışmaları olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte, Aile ile iletişim kurmak/konuşmak(33), Olumlu davranışları sembolik ödülleriyle pekiştirmek(19), Enerjilerini boşaltmaya yönelik ilgi çekici etkinlikler planlamak(14) da önlem çalışmaları arasında bulunmaktadır.

4.SONUÇ VE TARTIŞMA

Alanyazı incelendiğinde, zorbalık davranışlarının içeriklerinde hangi davranışlar yer aldığını öğretmenlerin bunları nasıl tanımladıklarını belirlemeye yönelik araştırmaların çok az olduğu bulunmuştur(Akduman, 2012; Uysal, 2011). Bunun nedeni öğretmenlerin zorbalık davranışlarını tanımlamada güçlük yaşaması olabilir(Arslan ve Tuğrul, 2014). Şahin, Demirağ ve Aykaç (2009), araştırmalarında okulöncesi öğretmenlerinin zorba davranışı olarak daha çok fiziksel zorba davranışını tanımlamışlardır. Öğretmenlerin çoğu zorbalık kavramını kaba kuvvet, hakkını şiddetle arama olarak betimlemişlerdir. Mevcut çalışmada ise öğretmenler zorbalık davranışların içeriklerini tanımladıkları görülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenler, sınıfta çocukların en sık fiziksel zorbalık davranışlarını bu davranışlardan vurma ve itme davranışlarının en fazla gösterdikleri, bununla birlikte sözel zorbalık davranışlarından Argo/ kötü kelimeler kullanma davranışlarını gösterdikleri en az ise ilişkisel zorbalık davranışlarının sınıf içerisinde meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Sonuçlar, alanyazındaki çalışmalar ile benzerlik göstermektedir. Yapılan bir çalışmada, okulöncesi çocuklarının daha çok fiziksel ve sözel zorbalık davranışları daha fazla buldukları okul çağındaki çocukların ise ilişkisel zorbalık davranışlarında buldukları bulunmuştur. Okul öncesi çocukları fiziksel ve sözel saldırganlığı ilişkisel saldırganlıktan daha fazla göstermeye eğilimlidirler(Monks, Palermi, Ortega ve Costabile, 2011). Ayrıca, okul öncesi dönem çocukları ilişkisel zorbalık davranışlarını da göstermektedirler(Crick vd., 2006). Danacı ve Çetin(2016) yapmış oldukları çalışmada benzer sonuçlar elde edilmiştir. Okulöncesi çocukların en fazla fiziksel zorba eğilimi davranışlara maruz kaldıkları ve bunu takiben dışlama ve alay etme şeklinde ilişkisel zorba eğilimli davranışlara da maruz kaldıkları bulunmuştur.

Öğretmen ifadelerinde zorbalığın nedenleri olarak aile faktörünün en çok neden olarak görüldüğü dikkat çekmektedir. Araştırmada, en çok model alma(aileden ve çevreden) ve daha sonra Aile içi sözel-fiziksel şiddet, ailenin yanlış ve eksik disiplin yöntemlerini uygulaması geldiği, bununla birlikte medya ve ailenin davranışları

pekiştirmesi de diğer en çok nedenleri arasında görüldüğü tespit edilmiştir. Sonuçlar, alan yazındaki kurban ve zorbalığın ailevi nedenleri ile de benzerlik göstermektedir. Çocuklar evde yaşadıkları huzursuzlukları, maruz kaldıkları ihmal veya istismar durumlarını okulda farklı yollarla yansıtabilmektedirler. Bazı çocuklar şiddet uygulayan ebeveynini model alıp arkadaşlarına şiddet uygulayabilmekte, bazıları ise şiddet gören ebeveyni gibi içine kapanmakta ve okulda da zorba kurbanı olabilmektedirler(Uysal ve Dinçer, 2012). Aile çocuğun sosyal ilişkilerin temelini oluşturduğu ilk yerdir. Aile yapısı, anne baba tutumları, davranışları, anne babanın rol model olması, uygulanan disiplin yöntemleri çocuğun akran ilişkilerini etkilemektedir. Dolek (2001) çalışmasında, zorba çocukların aile ilgisi ve sıcaklığı görmediklerini, kendilerini kabul ettirmek için zorba davranışlarında buldukları tespit edilmiştir. İlgisiz anne-baba tutumu, çocuğun diğer çocuklara zorba davranışlarını göstermelerine neden olmaktadır(Dölek, 2001). Danacı ve Çetin (2016), yapmış oldukları zorbalığı aile özellikleri bakımından incelendiği çalışmada zorbalığın nedenleri arasında parçalanmış ailede yaşama, tek çocuk olma, sosyo-ekonomik düzey, anne-baba eğitim düzeyi, çevre, kardeş sayısı, şiddete maruz kalma durumu gibi faktörlerin olduğu bulunmuştur. Şahin, Demirağ ve Aykac (2009) yapmış oldukları çalışmada okulöncesi öğretmenlerinin aile tutumlarını ve sosyal çevreyi zorba davranışların nedeni olarak gördükleri bulunmuştur. Ailenin duygusal yapısı, ailenin sosyo ekonomik durumu ve göç geçmişi gibi çeşitli aile özellikleri zorbalığın ya da kurbanlığın oluşumunda etkili olduğu görülmektedir(Perren, Stadelmann ve Von Klitzing, 2009). Çünkü, zorbalığın meydana gelmesinin nedenleri arasında zorbaların ve kurbanların bilişsel, duygusal ve davranışsal özellikleri yer almaktadır. Bu kişisel özellikleri, aile deneyimleri, genetik faktörler, kardeşler ve arkadaşlar gibi diğer sistemler tarafından etkilenir. Mevcut araştırma bulgularında aile içi şiddet yaşayan çocukların zorbalık davranışlarında bulunduğu öğretmen ifadelerinde yer almaktadır. Zorba çocuğa sahip aileler ile yapılan araştırmalarda, çocuklarına fiziksel cezayı daha sık uyguladıklarını bulunmuştur(Sampson, 2002; Sudermann, Jaffe ve Schieck, 1996). Zorbalar, katı, otoriter ev ortamında büyümüş çocuklar olarak tanımlanmaktadır(Perren, Stadelmann ve Von Klitzing, 2009). Aile faktörü sadece zorba davranışların nedeni olarak görülmemektedir. Zorba çocukların davranışlarına maruz kalan kurban çocukların kurban olma nedenlerine bakıldığında ise, aile yapısı, aile tutum ve disiplin yöntemleri, çocuk anne baba arasındaki iletişim etki etmektedir. Bazı bireysel ve aile özellikleri çocukların kurban edilmesi karşısında savunmasızlığını artırmaktadır(Perren, Stadelmann ve Klitzing, 2009). Duygusal olarak negatif aile etkileşimi akran kurbanlığı için risk faktörü olarak görülmektedir. Bir kaç çalışma göstermiştir ki akran kurbanlığının, tutarsız, cezalandırıcı ya da düşmanca davranan anne baba tutumu ve aile içi çatışmanın veya şiddetin olduğu ailelerden gelen çocuklarda görüldüğü bulunmuştur. Ayrıca, olumsuz aile çocuk etkileşimi, olumsuz aile yapısı, ailelerinin geçmişi de akran kurbanlığı için risk faktörü olarak tanımlanmaktadır(Perren, Stadelmann ve Klitzing, 2009). Kurban olan çocukların cinsiyetlerine göre aile özellikleri değişiklik göstermektedir. Yapılan çalışmalarda, erkek kurban ailelerin aşırı koruyucu oldukları, kız kurbanların aileleri ise duygularını az ifade eden ve eksik iletişim olan aileler oldukları bulunmuştur(Duncan, 2004, Bauman ve Del Rio, 2005). Aşırı koruyucu, müdahale edici-zorlayıcı anne baba tutumu ya da ailenin çocuğa yoğun yakınlık göstermesi ya da aşırı bağımlılık özellikle erkeklerde kurban olma için potansiyel risk faktörü olarak görülmektedir(Espelage, Bosworth ve Simon 2000). Zorba ve kurban olma hemen hemen aynı aile yapısı içerisinde yetişmiş olan çocuklarda görülmektedir. Schwartz, Dodge, Pettit ve Bates vd (1997) yaptığı çalışmada, zorba ve kurban olan çocukların aile şiddetine ve annenin düşmanca tutumuna maruz kaldığı, annesinin arasında sıklıkla yaşanan çatışmaların olduğu ve buna tanıklık ettikleri tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin zorbalık davranışlarıyla en çok karşılaştıkları yer ise *sınıf içi olduğu*, etkinlik olarak en çok *serbest zaman etkinliği*, daha sonra *oyun ve rutin etkinlikler* olduğu tespit edilmiştir. Bununla *birlikte alan gezileri* de etkinlik anlamında zorbalık davranışlarıyla en çok karşılaşılan etkinler arasında görülmektedir. Okulöncesi çocukları sınıf içerisinde zamanının büyük çoğunluğunu harcadıkları için zorbalık davranışları daha çok meydana gelmektedir. Çocuklar en çok *oyuncaklar ile oynarken* daha sonra *yemek yerken* ve *tuvalette ellerini yıkarken* ve *el ele tutuşurken/sıra olurken* zorbalık davranışlarında daha çok buldukları belirlenmiştir. Sonuçlar alanyazını desteklemektedir. Oyun alanları, sınıf ortamından saldırgan davranışların oluşmasına daha çok olanak sağlamaktadır(Craig Pepler ve Atlas 2000). Craig, Pepler ve Atlas (2000) çalışmalarında saldırgan davranışların oyun ortamında daha sık oluştuğunu ve saldırgan davranışların oyun ortamında daha uzun süre meydana geldiğini bulmuşlardır. Bliding, Holm ve Hägglund (2002) yaptıkları çalışmada zorbalık davranışlarının büyük çoğunluğu koridorlarda, soyunma odalarında ve tuvaletlerde çocukların mola verdikleri alanlarda ve dışarıda meydana geldiği bulunmuştur. Pişkin(2002) çalışmasında, çocukların ilk olarak sınıfta, daha sonra okul koridorlarında ve üçüncü olarak oyun bahçesinde zorbalığa maruz kaldıklarını bulmuştur. Araştırmalar, okul öncesi dönemdeki çocukların zorbalık davranışları sınıfta, koridorda oyun sırasında sıklıkla görüldüğü ortaya koymaktadırlar(Akt.Arslan ve Tuğrul, 2013). Kartal ve Bilgin (2008) yapmış oldukları çalışmada ise çocukların zorbalığa en çok sınıf içinde, daha sonra oyun bahçesinde en son olarak da okula gidiş dönüş yolu, koridorlar

tuvaletler ve kantinde maruz kaldıklarını tespit etmişlerdir. Danacı ve Çetin (2016) ise çocukların en çok oyun sırasında zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını bulmuşlardır. Çocuklar, oyunlarında farklı davranışlar gösterdikleri gibi zorbalık davranışları da gösterebilmektedirler(Aslan-Metin ve Tuğrul, 2014).

Öğretmenlerin ifadelerinde en çok zorbalık davranışlarında bulunan çocukların *fiziksel olarak yaşıtlardan büyük(iri-kilolu) olan çocuklar ile hareketli çocuklar olduğu*, bununla birlikte *aşırı izin verici anne ve baba tutumu ile yetişmiş/şmartılmış çocuklar ve tek(kardeşi olmayan) çocukların* da zorbalık davranışlarında buldukları belirlenmiştir. Ayrıca, *sabırsız çocuklar ve az ilgi sevgi görmüş, davranışları pekiştirilmiş ve kendini ifade edemeyen çocuklar* da zorbalık davranışlarında bulunan çocukların özelliklerinde yer aldığı görülmektedir. Zorbalık davranışları gösteren çocukların özelliklerine ilişkin elde edilen bu bulgular alanyazındaki diğer bulgularla örtüşmektedir. Monks, Palermi, Ortega ve Costabile (2011) yapmış oldukları çalışmada, zorbalık davranışları gösteren çocukların fiziksel olarak güçlü çocuk oldukları öğretmenler ve akranları tarafından belirtilmiştir. Zorbalık davranışları gösteren çocuklar, hiperaktif, dürtüsel ve akran reddi ile karşılaşmış, akademik zorluk yaşayan ve travması olan çocuklar olarak tanımlanmaktadır(Perren, Stadelmann ve Klitzing, 2009). Akran reddi de zorbalık davranışları gösteren çocukların özellikleri arasında yer almaktadır. 4 ve 7 yaş arasında yaşanan akran reddi, saldırganlık, kurallara uymama-ihlal etme, hareketlilik ve akranlarını rahatsız edici olma ile ilişkilidir(Coie, Dodge ve Kupersmith, 1990). Akranlarından ilgi görmeme, sevilme, tercih edilmeme, dışlanma, zorbalık davranışlarını tetikleyebilmektedir. Bu sonuçlarla uyumsuz araştırmalar da bulunmaktadır. Çalışmalar, zorbalık davranışları gösteren çocukların, daha büyük arkadaş ağına sahip olduklarını ve az arkadaşına sahip olmadıklarını göstermiştir(Boulton 1999; Huttunen ve Salmivalli, 1996). Fakat cinsiyet farklılıkları da bulunmaktadır. Örneğin, okulöncesi zorbalık davranışı gösteren kızlar, zorbalık davranışı gösteren erkeklerden daha fazla izole edilmiş oldukları bulunmuştur. Onlar diğer çocuklardan aktif ve sistemetik olarak dışlanmış olmamalarına rağmen, genelde kendileri arkadaşları ile birlikte oyun içerisine yer almazlar ve bir arkadaşına sahip değillerdir(Perren ve Alsaker, 2006). Bu şu anlama gelmektedir; kızların zorbalık davranışları, erkekler arasında olduğundan akranları tarafından daha az kabul edilebilir görülmektedir. Alan yazında öğretmenler, zorbalık davranışı gösteren çocukları genellikle hareketli, dürtüsel olarak tanımlamışlardır. Mevcut araştırmada da benzer şekilde öğretmenler, zorbalık davranışı gösteren çocukların sabırsız hareketli olduklarını da belirtmişlerdir. Bernstein ve Watson (1997) çalışmalarında, zorbalık davranışı gösteren çocuklar, ayrıca dürtüsel, sabırsız, agresif ve baskın mizaçlı olmalarının daha muhtemel olduğu ve akranlarıyla kıyaslandığında genelde kendilerini mutsuz, deprim ve öfkeli olarak ifade ettikleri bulunmuştur. Bu araştırmada, öğretmen ifadelerinde tek çocuk olma zorbalık davranışı gösteren çocuk özellikleri arasında yer aldığı görülmektedir. Bu bulgu alanyazındaki araştırma bulgularıyla uyusmaktadır. Arslan ve Tuğrul (2013) yapmış oldukları çalışmada özellikle kardeşi olmayan çocuklar daha fazla ilişkisel zorbalık davranışlarını gösterdikleri bulunmuştur. Tek çocuklar, isteklerini anında yerine getirmek istemekte ve paylaşımına yakın olmamaktadırlar(Arslan ve Tuğrul, 2013).

Öğretmenler kurban çocukların özelliklerini *pasif ve çekingen ile fiziksel olarak zayıf –güçsüz ve içe kapanık* olarak en fazla betimlemişlerdir. Bununla birlikte *dil becerisi zayıf /yetersiz olan çocuklar, olumsuz tepkileri olan ve özel gereksinimi olan çocuklar* da öğretmen ifadelerinde yer aldığı dikkat çekmektedir. Araştırmada elde edilen bulgular, alan yazınında araştırmalardaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Monks, vd., (2011) yapmış oldukları çalışmada, kurbanların zayıf çocuklar oldukları öğretmenler ve akranları tarafından belirtilmiştir. Fiziksel olarak zayıf, sosyal olarak red edilen çocuklar zorba kurbanı olmaktadır(Monks, vd., 2011). Perren, Stadelmann ve Klitzing (2009), çocuğun düşük sözel beceriye sahip olmasının kurban olma ile ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir. Hay, Payne ve Chadwick(2004), içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problemler ve sosyal becerilerinin eksikliği olumsuz akran ilişkilerine neden olduğunu belirtmişlerdir. Akran reddi kurban olma için risk faktörü olarak düşünülmektedir(Hodges, Malone ve Perry, 1997). Öğretmenler, kurban olmayı kurban profilinin kalıplaşmış davranışlarıyla tanımlayabilmektedirler(örn; daha zayıf ve sınıfta diğer akranlarıyla daha az sosyal olan, arkadaşlarıyla daha az kaynaşan çocuklar gibi...). Bu çocuklar, daha sonra kurban olma riski taşıyabilen bir duruma gelebilir(Monks, vd., 2011). Pasif ve çekingen olma düşük öz saygı ile ilişkilidir. Öz saygısı düşük, hassas çocukların, saldırganlığa uğramaları ve zorbalığın hedefi olmaları daha muhtemeldir(Perren ve Alsaker, 2006). Kurban olma arkadaş kaybına ya da oyun arkadaşı azlığına neden olmaktadır. Kurbanlar akranları tarafından daha az çekici bulunmaktadırlar. Bu yüzden kurban çocuklarda akranlarından uzaklaşma ve geri çekilme, içe kapanma görülebilir(Bandura, Barbaranelli, Caprara ve Pastorelli, 1996).

Araştırmada, en çok erkek çocuklar kendi cinsiyetteki çocuklara zorbalık davranışlarında buldukları, en çok *fiziksel zorbalık davranışlarını* daha sonra *sözel zorbalık davranışlarını hem cinslerine gösterdikleri*, bunların arasında da en az *ilişkisel zorbalık davranışlarını sergiledikleri* öğretmen ifadeleri ile tespit edilmiştir. Kızların ise *kendi cinsiyetindeki çocuklara hem sözel hem de ilişkisel zorbalık davranışları gösterdikleri* bunlar arasında

da en fazla ilişkisel zorbalık davranışlarında buldukları, fiziksel zorbalık davranışlarını daha az gösterdikleri belirlenmiştir. Sonuç olarak, kız ve erkek çocuklar sözel saldırganlığı göstermeleri açısından nispeten eşit olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın sonuçları, önceki çalışmaların bulgularıyla uyumlu olduğu görülmektedir (Crick, Casas ve Ku, 1999; Kochenderfer ve Ladd, 1996; Perren ve Alsaker, 2006; Monks, vd., 2011, Arslan ve Tuğrul, 2013). Arslan ve Tuğrul, (2013) yapmış oldukları araştırma sonucunda erkek çocukların kız çocuklara göre daha fazla fiziksel zorbalık davranışları gösterdikleri bulunmuştur. Monks, vd,(2011) yapmış oldukları çalışmada ise erkeklerin zorbalık davranışlarını daha fazla buldukları hem çocukların akranları hem de öğretmenler tarafından belirtilmiştir (Monks, vd., 2011). Kızların erkeklerden daha fazla kız akranlarına ilişkisel saldırganlığı gösterdikleri, erkeklerin ise kızlardan daha çok erkek akranlarına fiziksel saldırganlığı gösterdikleri bulunmuştur (Ostrov, Woods, Jansen, Casas ve Crick 2004; Ostrov ve Keating 2004). Okulöncesi çocukları, çirkin-terbiyesiz dedikoduları yayma gibi dolaylı olmayan ilişkisel formlardan daha çok fiziksel ve sözel saldırganlığın formlarını göstermeye eğilimlidirler. Crick vd.(1999) yapmış oldukları çalışmada 3-5 yaş arasındaki kızların ilişkisel saldırganlık formlarını göstermeleri daha muhtemel olduğu, erkeklerin ise doğrudan saldırganlık formlarını kullanmalarının kızlardan daha muhtemel olduğu bulunmuştur. Erkek çocukların zorbalık davranışlarında özellikle fiziksel ve sözel zorbalık davranışlarını daha çok gösterdikleri, öğretmenler ve akranları tarafından belirtilmektedir (Monks, vd.,2011). Erkekler, oyun esnasında kız çocuklarından daha çok saldırgan davranışlarda bulunmaktadır (Ostrov ve Keating, 2004). Diğer taraftan bakıldığında da fiziksel zorbalık erkekler arasında daha yaygın iken sözel ve özellikle dolaylı zorbalık, kızlar arasında daha yaygın olabilmektedir (Smith ve Ananiadou, 2003). Nicolaidis vd.(2002) ise akran ilişkilerinde kızların da ve erkeklerin de eşit bir şekilde zorba olabileceklerini inanmaktadırlar.

Öğretmenlerin sınıf içinde zorbalık davranışları karşısında, en fazla *çocuk ile davranışı hakkında konuşmak* ve *uyarı/tehdit* stratejilerini uyguladıkları bununla birlikte *ailesi ile konuşma* ve *mahrum bırakma cezası stratejilerini* uyguladıkları, en az uyguladıkları strateji de *görmezlikten gelme ile sınıf dışında tutma* olduğu öğretmenlerin ifadeleri ile bulunmuştur. Araştırmada elde edilen bulgu; alan yazınında araştırmalardaki bulgularla uyumaktadır. Öğretmenler çeşitli stratejiler uygulamaktadırlar. Marshall, Varjas, Meyers Graybill ve Skoczylas (2009) çalışmalarında öğretmenlerin öğrencilerle konuşma, zorba çocuğun özür dilemesini isteme, psikolojik danışmana yönlendirme ve aile ile konuşma stratejilerini uyguladıklarını bulmuşlardır. Marshall vd, (2009) çalışmalarında ise zorba çocuk ile zorba davranışları hakkında konuşma, kurbanı koruma ya da daha cezalandırıcı yöntemler uyguladıkları örneğin, zorba çocuğu cezalandırma, okul müdürüne gönderme... gibi yöntemleri uyguladıkları belirlenmiştir. Genel anlamda öğretmenler zorba davranışları ile karşılaştıklarında en çok hem zorbalık davranışları gösteren çocukla hem de kurban olan çocukla konuşma yöntemini kullanmaktadırlar. Diğer bir anlatımla, öğretmenler en çok müdahale yöntemi olarak çocuk ile konuşmayı uygulamaktadırlar (Dake, Price, Telljohann ve Funk, 2003). Bu açıdan öğretmenlerin zorbalık davranışları karşısında uyguladıkları müdahalelere ilişkin ifade ettikleri alan yazındaki sonuçlar arasında paralellik göstermektedir. Kochenderfer-Ladd ve Pelletier (2008) yapmış oldukları çalışmada da öğretmenlerin ceza ile birlikte bir dizi müdahale tekniği kullandıklarını ve aileyide bu sürece dahil ettiklerini ortaya koymuştur. Tepetaş, Akgun ve Akbaba-Altun (2010) yapmış oldukları çalışmada öğretmenler, zorbalık davranışlarına ailelerle görüşerek, çocuğu cezalandırarak, çocukla konuşarak çocuğun problemi çözmesine yardım ederek müdahale ettiklerini ifade etmişlerdir. Psalti (2017) yapmış olduğu çalışmada, birçok erken çocukluk öğretmenin, zorbalığa maruz kalma olaylarından, özellikle de fiziksel zorbalığa maruz kalma olaylarında disiplin yöntemlerini uyguladıklarını, zorbalığa maruz kalma durumlarında, mağduru rahatlatmaya ve cesaretlendirmeye çalıştıkları bulunmuştur. Bununla birlikte, öğretmenlerin sınıf içerisinde zorbalık karşısında akran çözümü, tartışması ile aileyi bilgilendirmeyi en az kullandıkları stratejiler olduğu bulunmuştur. Öğretmenler, zorbalık problemlerine etkili bir şekilde müdahale edemediklerini belirtmişlerdir (Doll, Song ve Siemers 2004). Araştırmalar, öğretmenlerin zorbalığa etkili bir şekilde müdahale etmediklerini belirtmişlerdir. Batssche (1997) yaptığı çalışmada öğretmenlerin %25'i zorbalık karşısında hiçbirşey yapmamayı iyi bir strateji olarak düşündüklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Stephenson ve Smith (1989) çalışmalarında okulöncesi öğretmenleri zorbalığı görmezlikten gelmenin iyi bir strateji olmadığı düşündükleri ve öğretmenlerin, zorbalık davranışları gösteren çocukların kendilerinin bu problemle baş etmeleri gerektiğini ve kurbanların herhangi bir tedaviye ihtiyacı olmadıkları konusunda kararsız oldukları bulunmuştur. Yoon ve Kerber (2003) ise çeşitli zorbalık senaryolarına öğretmenlerin verdikleri tepkiler ile tutumlarını incelemişlerdir. Öğretmenlerin pasif tutum sergiledikleri müdahale etmedikleri ya da etkili bir şekilde müdahale etmedikleri tespit edilmiştir. Öğretmenler sözel ve fiziksel zorbalığa karşı daha fazla aktif ve disiplin yaklaşımlarını uyguladıkları, öğretmenlerin küçük bir bölümü ise tüm zorbalık davranışlarını görmezlikten geldiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin zorbalığa karşı tepkileri olumsuz davranışları yapıcı bir şekilde ele almak ve tüm çocuklar için güvenli öğrenme ortamı oluşturmak için önemlidir. Fakat öğretmenler, genellikle çocukların zorbalık davranışlarına müdahale etmemektedirler (Craig, Henderson ve Murphy, 2000). Bunu nedeni olarak zorbalık davranışları karşısında öz

yeterliliklerinde eksikler olabildiği düşünülmektedir. Öğretmenlerin zorbalık davranışlarını yönetmeleri ile ilgili öz yeterlilikleri önemli bir faktördür. Son zamanlardaki çalışmalar, öğretmenlerin zorbalıkla baş etme konusunda kendilerini yeteri kadar hazır hissetmediklerini ve nasıl baş edecekleri konusunda eğitim alanlarının gerekli olabileceğini belirtmişlerdir(Boulton, 1997). Bu bulgunun aksine, Nicolaidis vd. (2002) okulöncesi öğretmenleri ile yapmış oldukları çalışmada, öğretmenlerin okuldaki zorbalığın meydana gelme sıklığı ve öğretmenlerin müdahalesi ile ilgili neler yapabilecekleri konusunda makul derecede bilgili olduklarını bulmuşlardır. Çalışmalar, öğretmenlerin sadece özel bir metod kullanmadıklarını fakat zorbalık davranışı önlemede öğretmenlerin aktif olarak müdahalesi ve izlemesi hayati bir öneme sahip olduğunu önermektedir(Doll, Song ve Siemers, 2004; Kochenderfer-Ladd ve Pelletier, 2008). Ayrıca, Okulöncesi öğretmenleri ailelere de zorbalık davranışlarına nasıl müdahale edeceklerini öğretmelidirler(Bauman ve Del Rio,2005).

Öğretmenler zorbalık davranışlarını önlemek için sınıf içerisinde “Kuralları görsel olarak oluşturmak”, Sınıf kurallarını çocuklarla birlikte belirlemek, Değerler eğitimi ile ilgili etkinlikler uygulamak(sevgi saygı kavramlarına, paylaşma, yardımlaşma yönelik) çalışmalar yaptıkları belirlenmiştir. Ayrıca, çocuklarla olumlu davranışlar hakkında konuşmak, empati çalışmaları yapmak da önlem çalışmaları olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte aile ile iletişim kurmak/konuşmak, olumlu davranışları sembolik ödüllere pekiştirmek, enerjilerini boşaltmaya yönelik ilgi çekici etkinlikler planlamak da önlem çalışmaları arasında yer almaktadır. Öğretmenlerin sınıf içerisinde zorbalığa karşı aldıkları önlemler farklılaşmaktadır. Alan yazı incelendiğinde de farklı araştırma bulgularına rastlanmıştır. Araştırmalarda, öğretmenlerin etkili bir önlem alma stratejisi uygulamadıkları tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak zorbalığa müdahale etmede öğretmenler kendilerini yetersiz hissettikleri gibi(Boulton, 1997), sınıf içerisinde önlem alma konusun da yetersiz hissetmeleri olabilir. Halbuki öğretmenlerin müdahale etme biçimi oldukça önemli olmakla birlikte öğretmenlerin müdahale etme konusundaki kararlılığı zorbalığın önlenmesinde anahtar rol oynamaktadır(Small, Neilsen-Hewett ve Sweller, 2013). Rigby (2002), erken çocukluk dönemi öğretmenlerinin cezalandırıcı önlemler almadan ziyade güce dayalı yaklaşımları benimsemeye eğilimli olduklarını tespit etmiştir. Şahin, Demirağ ve Aykac(2009), çalışmalarında Okulöncesi öğretmenleri, ebeveynlere bilgi vermeyi sınıf içerisinde zorbalığı önlemede en önemli etkinliği olarak belirtmişlerdir. Sadık ve Aslan (2015), sınıf öğretmenleri ile yapmış oldukları çalışmada öğretmenler derste değişiklik yapma, kuralları öğrencilerle birlikte belirleme ve öğrenciye sevgi gösterme yöntemlerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Durmuşoğlu-Saltalı ve Arslan, (2013), okulöncesi öğretmenleri yapmış oldukları çalışmada, öğretmenlerin akran ilişkilerine yönelik sınıf kuralları oluşturdukları bulunmuştur. Tepetaş, Akgun ve Akbaba-Altun (2010), yapmış oldukları çalışmada sınıf içerisinde zorbalık davranışlarını yönetmek için önlem olarak zorba çocukları öğretmenlerin yanlarına oturtuklarını, kurban çocuklardan uzak oturtuklarını, tuvalete ya da dışarı çıktıklarında çocuklara eşlik ederek bu durumu engelleyici düzenlemeler yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu tür önemlerin etkisi sürekli olmayabilir. Bu şekil önlem sadece kurban ve zorbalık davranışları gösteren çocukları birbirinden uzak tutar fakat otoriter(öğretmen ya da yetişkin) ortadan kalktığında zorba davranışları ve zorba davranışlarına maruz kalma durumu tekrar ortaya çıkabilir. Bunun yerine sınıf içi sosyal becerileri artırmaya, prosoyal becerileri ve akran ilişkilerini desteklemeye yönelik etkinlikler ile çatışma çözme, problem çözme, duygularına ifade etme çalışmaları yapılabilir. Levine ve Tamburrino (2013)'e göre, öğretmenler, sınıf içerisinde çocukların birbirlerine ve kendilerine yönelik çatışmalarını ve duygularını ifade etmeye yönelik zaman harcıyorlarsa, ileride zorbalığın oluşma olasılığını azaltabilmektedirler. Sınıf içerisinde çocuklara liderlik fırsatı verilebilir. Çocuklara sağlanan bu fırsatlar, olumlu sonuçlar verebilmektedir(Levinea ve Tamburrino, 2013). Aileler ve öğretmenler, çocukların birbirleri ile ilk etkileşimlerinde çatışma çözmenin yararlarından bahsetmelidirler(Broadbear ve Broadbear 2000). Çocukların empati becerilerini geliştirilmelidir. Çocukların birbirlerinin duygularını anlama çalışmalarına odaklanılmalıdır(Beane, 2005). Nicolaidis vd. (2002) yapmış olduğu çalışmaya katılan okulöncesi öğretmenleri, sınıf içerisinde zorbalığı azaltmada araç olarak kendi rollerinin farkında olduklarını belirtmişlerdir.

5.ÖNERİLER

Zorba ve kurban olma davranışları okulöncesi dönemde başlamaktadır. Çocukluk çağında zihinsel sağlık sorunlarını azaltmaya yönelik önleme ve müdahale programları içerisinde zorbalığı önleme yönelik uygulamaların mümkün olduğunca erken dönemde yer alması gerekmektedir(Arsenault, vd.,2006). Zorba ve kurban olmayı önleme ve müdahale programları erken çocukluk döneminde hazırlanmalı, uygulanmalıdır. Bu programlar sayesinde küçük çocukların zorba ve kurban olma riskleri hem erken çocukluk döneminde hem de ileriki yıllarda azaltılabilir. Yurt dışında küçük çocuklar için zorbalığı önleyici programlar bulunmaktadır. Örneğin, Amrikada dört program yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bunlar; Olweus Zorbalık Önleme Programı(Olweus Bullying Prevention Program, (Olweus ve Limber, 2010). (2) Saygı duymaya doğru adımlar: zorbalığı önleyici program (Steps to Respect: A Bullying Prevention Program(Frey, Hirschstein, Snell, Edstrom, MacKenzie ve Broderick,

(2005) (3) İkinci adım: Zorbalık Önleme Programı (Second Step: A Bullying Prevention Program (<http://www.secondstep.org>) ve (4) Anaokulu ve İlköğretim Okulu'nda kurban olmaya karşı Bernese Programı(Bernese Program against Victimization in Kindergarten and Elementary School (Be-Prox))(Alsaker ve Valkanover, 2012). Türkiye'de bu amaçla programlar hazırlanıp sayıları artırılabilir. Okuldaki tüm personel ve aile üyelerinin de içinde bulunduğu programlar hazırlanabilir. Zorbalık davranışlarını, akranların rollerini, öğretmen ve diğer okul personelini ele alan zorba davranışların oluşmasını engelleyen önlemler, olumlu bir okul atmosferini oluşturmak, sürdürmek ve okullardaki zorbalığı azaltmak için önemlidir(Orpinas ve Horne, 2010). Bu nedenle, öğretmenlere sınıf içerisinde zorbalık davranışlarını, zorbalık davranışları karşısında neler yapmaları gerektiği ve etkili, önleyici uygulamalar hakkında bilgilendirici çalışmalar yapılmalıdır. Öğretmenlerin zorbalık ile baş etmede konusunda öz yeterlilikleri artırıcı çalışmalar yapılabilir. Ayrıca, okul ve aile bütünlüğünün sağlanması için aile bireyleri de bu çalışmalara dahil edilmelidir. Bu sebeple hazırlanan programlarda çocuk, akran ilişkilerini, öğretmen ve aile faktörünü ele alan uygulamalar ve bilgilendirici çalışmalar yer almalıdır.Bu çalışmada, sadece öğretmenin ifadelerine yer verilmiştir. Alan yazında, öğretmenlerin ifadelerin güvenilirliği ve geçerliliği ile ilgi çeşitli görüşler yer almaktadır. Örneğin; Crick Casas ve Ku, (1999) ve Alsaker, (2003) öğretmenlerin ifadelerinin hem ilişkisel hem de fiziksel saldırganlığı değerlendirmede akran ve çocukların kendi ifadelerinden daha çok geçerli olduğu düşünülmese rağmen, sonuçların ölçülmesinin güvenilirliği açısından zorluklar bulunduğunu ve öğretmenlerin zorbalığı çatışmadan ayırmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Alsaker ve Valkanover (2001), Kochenderfer ve Ladd (1996), McEvoy Estrem, Rodriguez, Olson, (2003) ise okulöncesi dönemde çocuğun kendi ifadesi ve akranın ifadesine dayalı tekniklerin kurban olmayı ve zorbalığı değerlendirilmesi için uygun olmadığını ayrıca, küçük çocukların o anda oluşan probleme hemen tepki vermeye eğilimli oldukları bu yüzden küçük çocukların saldırganlık davranışlarının oldukça basit ve açık olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde ilişkisel saldırganlığı gözlemek ve kayıtlamak, daha büyük çocuklardan ve ergenlerden daha kolay olduğunu da ifade etmişlerdir.. Bu nedenle daha sonraki çalışmalarda araştırma yöntemi olarak hem öğretmen ifadelerine dayalı hem de gözlem tekniklerinin birlikte kullanılması araştırma sonuçlarının güvenilirliği ve geçerliliğini artırabilir.

KAYNAKÇA

- Akduman, Gülümser Gültekin.(2012). "Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığının İncelenmesi". *Journal Of Society & Social Work* 23(1.)
- Aslan, Ö. M.,ve Tuğrul, B. (2014). "Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Oyunlarında Ortaya Çıkan Zorbalık ve Mağdur Olma Davranışlarının İçerik Analizi". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.15(1).
- Aslan, Ö.M, ve Tuğrul, B. (2013). "Anaokuluna Devam Eden Çocukların Oyun Davranışları ve Oyunlarında Ortaya Çıkan Zorbalık Davranışlarının İncelenmesi". *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13, 27-41.
- Adams, J. L. (2008). "Preschool aggression within the social context: a study of families, teachers, and the classroom environment. Unpublished doctoral dissertation, Florida State University, Florida, USA.
- Arsenault, L., Walsh, E., Trzesniewski, K., Newcombe, R., Caspi, A.veMoffitt, T. (2006). "Bullying victimization uniquely contributes to adjustment problems in young children: A nationally representative cohort study. *Official Journal of the American Academy of Pediatrics*, 118: 130–138.
- Alsaker, F. D ve Valkanover, S.(2012). "The Bernese program against victimization in kindergarten and elementary school". *New Directions for Student Leadership*,(133), 15-28.
- Alsaker, F. D ve Valkanover, S. (2001). "Early diagnosis and prevention of victimization in kindergarten. Peer harassment in school: *The plight of the vulnerable and victimized*, 175-195.
- Alsaker, F. D.(2004)."Bernese programme against victimisation in kindergarten and elementary school". *Bullying in schools. how successful can interventions be?*(Ed. P, Smith, D. Pepler ve K.Rigby)Cambridge Universty Press.
- Anastasia Psalti (2017)."Greek In-Service and Preservice Teachers' Views About Bullying in Early Childhood Settings", *Journal of School Violence*, 16:4, 386-398
- Broadbear, B. C ve Broadbear, J. T. (2000)."Development of conflict resolution skills in infancy and early childhood". *The International Electronic Journal of Health Education*, 3(4), 284–290.
- Beane, A. L. (2000). "The bully-free classroom". *Instructor*, 110(2), 43.
- Baldry, A. C ve Farrington, D. P. (1999)."Types of bullying among Italian school children". *Journal of Adolescence*, 22,423-426.
- Batsche, G. M ve Porter, L. J. (1997). "Bullying". *Children's Needs*, 11, 171-179.
- Bandura, A, Barbaranelli, C, Caprara, G.-V ve Pastorelli, C. (1996). "Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency". *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 364–374.
- Bauman, S ve Del Rio, A. (2005). "Knowledge and beliefs about bullying in schools. Comparing pre-service teachers in the United States and the United Kingdom". *School Psychology International*, 26, 428–442.
- Bauman, S ve Del Rio, A. (2006) "Preservice teachers' responses to bullying scenarios: Comparing physical, verbal, and relational bullying". *Journal of Educational Psychology*, 98(1), 219.
- Bernstein, J. Y ve Watson, M. W. (1997). "Children who are targets of bullying". *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 483–498
- Bowes, L., Arseneault, L., Maughan, B., Taylor, A., Caspi, A., ve Moffitt, T. E. (2009). "School, neighborhood, and family factors are associated with children's bullying involvement: A nationally representative longitudinal study". *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 48(5), 545-553.
- Boulton, M. J. (1999). "Concurrent and longitudinal relations between children's playground behavior and social preference, victimization and bullying". *Child Development*, 70(4), 944–954.
- Borg, M. G., ve Falzon, J. M. (1989). "Primary school teachers' perception of pupils' undesirable behaviours". *Educational Studies*, 15(3), 251-260.
- Bliding, M., Holm, A.-S., ve Hägglund, S. (2002). *Offensive actions and informal settings. Student perspectives on school environments and social climate*. Stockholm: Skolverket
- Camodeca, M., Caravita, S. C.S. ve Coppola, G. (2015). "Bullying in preschool: The associations between participant roles, social competence, and social preference". *Aggr. Behav.*, 41: 310–321.
- Craig, W. M., Pepler, D ve Atlas, R. (2000). "Observations of bullying in the playground and in the classroom". *School Psychology International*, 2, 22–36.
- Craig, K., Bell, D., ve Leschied, A. (2011). "Preservice teacher's knowledge and attitudes regarding school violence". *Canadian Journal of Education*, 34, 21–33.

- Craig, W. M., Henderson, K., ve Murphy, J. G. (2000). "Prospective teachers' attitudes towards bullying and victimization". *School Psychology International*, 21, 5-21.
- Crick, N.R., Casas, J.F. ve Ku, H. (1999). Relational and physical forms of peer victimization in pre-school. *Developmental Psychology*, 35, 376-385.
- Crick, N. R., Ostrov, J. M., Burr, J. E., Cullerton-Sen, C., Jansen-Yeh, E., ve Ralston, P. (2006). A longitudinal study of relational and physical aggression in preschool. *Applied Developmental Psychology*, 27(3), 254-268.
- Copeland WE, Wolke D, Angold A, Costello EJ.(2013)." Adult psychiatric outcomes of bullying and being bullied by peers in childhood and adolescence". *JAMA Psychiatry*, 70: 419- 26.
- Coie, J. D., Dodge, K. A ve Kupersmith, J. B. (1990). "Peer group behavior and social status". *Peer rejection in childhood.* (Ed:S. R. Asher ve J. D. Coie), Cambridge: University
- Danacı, M. Ö ve Çetin, Z. (2016)." Erken Çocukluk Döneminde Görülen Okul Zorbalığı Davranış Eğilimlerinin Çocukların Kişisel/Sosyal-Dil-Motor Gelişimleri İle Olan İlişkisi". *Hacettepe University Faculty Of Health Sciences Journal*, 3(2).53-72
- Dake, J. A., Price, J. H., Telljohann, S. K ve Funk, J. B. (2003). "Teacher perceptions and practices regarding school bullying prevention". *Journal of School Health*, 73, 347 - 355.
- Doll, B., Song, S ve Siemers, E. (2004). "Classroom ecologies that support or discourage bullying". *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention*, 161-183.
- Durmuşoğlu Saltalı, N ve Arslan, E. (2013). "Okul Öncesi Öğretmenlerin Sınıflarında Koydukları Kurallar ve Uygulayışları". *Ilkogretim Online*, 12(4).1032-1040
- Duncan, R. D. (2004). "The impact of family relationships on school bullies and victims". *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention*,(Ed:B.Webber), Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Dölek, N. (2001). "İlk ve Orta Öğretim Okullarındaki Öğrenciler Arasında Zorbacı Davranışların İncelenmesi ve "Zorbalığı Onleme Tutumu Programı"nın Etkisinin Araştırılması". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eriksson, B., Lindberg, O., Flygare, E ve Daneback, K. (2002). *Skolan – en arena för mobbnin. En forskningsöversikt och diskussion kring mobbnin i skolan*. Stockholm: Skolverket.
- Espelage, D. L., Bosworth, K ve Simon, T. R. (2000). "Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence". *Journal of Counselling and Development*, 78, 326-333.
- Espelage, D. L ve Aisado, C. S. (2001). "Conversations with middle school students about bullying and victimization: Should we be concerned?" *Journal of Emotional Abuse*, 2, 49-62.
- Fekkes, M. F. Pijpers I., M., ve Verloove-Vanhorick S. P. (2005). "Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior". *Health Education Research*. 20(1), 81-91.
- Frey, K. S., Hirschstein, M. K., Snell, J. L., Edstrom, L. V. S., MacKenzie, E. P., ve Broderick, C. J. (2005). "Reducing playground bullying and supporting beliefs: An experimental trial of the Steps to Respect program". *Developmental Psychology*, 41, 479-491.
- Graham, S., Bellmore, A. D., ve Mize, J. (2006). "Peer victimization, aggression, and their co-occurrence in middle school: Pathways to adjustment problems". *Journal of abnormal child psychology*, 34(3), 349-364.
- Griffin, R. S.,ve Gross, A. M. (2004). "Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research". *Aggression and Violent Behavior*, 9, 379-400.
- Hart, E.J. ve Ostrov, J.M.(2013). "Functions of aggressive behavior and future functional impairment". *Early Child. Res. Q.* 28, 683-691.
- Hanish, L.D., Kochenderfer-Ladd, B., Fabes, R.A., Martin, C.L. ve Denning, D. (2004)."Bullying among young children: The influence of peers and teachers".*Bullying in American schools: A social ecological perspective on prevention and intervention*(Ed:Espelage ve S. Swearer), Mahwah, NJ: Erlbaum Publishers.
- Hay, D. F., Payne, A. ve Chadwick, A. (2004). "Peer relations in childhood". *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 45 (1), 84-108.
- Huttunen, A., ve Salmivalli, C. (1996)."Ystävyssuhteet ja kiusaaminen koululuokassa [Friendship relations and bullying in school classes]". *Psykologia*, 31(6), 433-439.
- Hodges, E. V., Malone, M. J., ve Perry, D. G. (1997)."Individual risk and social risk as interacting determinants of victimization in the peer group". *Developmental psychology*, 33(6), 1032-139.

- Ilola, A. M., Lempinen, L., Huttunen, J., Ristkari, T., ve Sourander, A. (2016). "Bullying and victimisation are common in four-year-old children and are associated with somatic symptoms and conduct and peer problems". *Acta paediatrica*, 105(5), 522-528.
- Jansen P, Verlimdem M, Dommissie-van Berkel A, Mieloo C, Van der Ende J, Veenstra R, vd. (2012). "Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: do family and school neighbourhood socioeconomic status matter?" *BMC Public Health*, 2(12): 494.
- Kartal, H ve Bilgin, A. (2008). "Öğrenci, veli ve öğretmen gozuyle ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık". *İlköğretim Online*, 7(2), 485- 495.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kochenderfer, B. J., ve Ladd, G. W. (1996). "Peer victimization: Cause or consequence of school maladjustment?" *Child Development*, 67, 1305-1317.
- Kirves, L ve Sajaniemi, N. (2012). "Bullying in early educational settings". *Early Child Development and Care*, 182(3-4), 383-400.
- Kochenderfer, B. J., ve Ladd, G. W. (1996). "Peer victimization: Cause or consequence of school adjustment?" *Child Development*, 67, 1305-1317.
- Kochenderfer-Ladd, B. J vePelletier, M. E. (2008)" Teachers' views and beliefs about bullying: Influences on classroom management strategies and students' coping with peer victimization". *Journal of School Psychology*, 46, 431-453.
- Laura Kirves ve Nina Sajaniemi (2012)." Bullying in early educational settings". *Early Child Development and Care*, 182, 383-400.
- Levine, E., ve Tamburrino, M. (2014). "Bullying among young children: strategies for prevention". *Early childhood education journal*, 42(4), 271-278.
- Marini, Z., Dane, A., Bosacki, S ve Ylc-Cura. (2006). "Direct and indirect bully-victims: Differential psychosocial risk factors associated with adolescents involved in bullying and Victimization". *Aggressive Behavior*, 32, 551-569.
- Marshall, M. L., Varjas, K., Meyers, J., Graybill, E. C ve Skoczylas, R. B. (2009). "Teacher responses to bullying: Self-reports from the front line". *Journal of School Violence*, 8, 136 – 158.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis an expanded source book*. California: Sage Publications.
- Monks, C., Smith, P ve Swettenham, J. (2003). "Aggressors, victims, and defenders in preschool: Peer, self-, and teacher reports". *Merrill-Palmer Quarterly*, 49, 453-469.
- Monks, C., Ortega Ruiz, R ve Torrado Val, E. (2002). "Unjustified aggression in preschool". *Aggressive Behavior*, 28: 458-476.
- Monks, C. P ve Smith, P. K. (2006). "Definitions of bullying: Age differences in understanding of the term, and the role of experience". *British Journal of Developmental Psychology*, 24(4), 801-821.
- Monks, C., Palermi, A., Ortega, R ve Costabile, A. (2011). "A Cross-National Comparison of Aggressors, Victims and Defenders in Preschools in England, Spain and Italy". *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 133-144.
- McEvoy, M. A., Estrem, T. L., Rodriguez, M. C ve Olson, M. L. (2003). "Assessing relational and physical aggression among preschool children: Intermethod agreement." *Topics in Early Childhood Special Education*, 23, 53-63.
- Nicolaides, S., Toda, Y ve Smith, P. K. (2002). "Knowledge and attitudes about school bullying in trainee teachers". *British Journal of Educational Psychology*, 72(1), 105-118.
- Olweus, D ve Limber, S. P. (2010). "Bullying in school: evaluation and dissemination of the Olweus Bullying Prevention Program". *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(1), 124.
- Olweus, D. (1993). "Bullies on the playground: The role of victimization Children on playgrounds". *Research perspectives and applications*, 85-128..
- Ostrov, J. M ve Keating, C. F. (2004). "Gender differences in preschool aggression during free play and structured interactions: An observational study". *Social Development*, 13, 255-277.
- Ostrov, J. M., Woods, K. E., Jansen, E. A., Casas, J. F ve Crick, N. R. (2004). "An observational study of delivered and received aggression, gender, and social-psychological adjustment in preschool: This white crayon doesn't work". *Early Childhood Research Quarterly*, 19, 55-371.

- Orpinas, P ve Horne, A. M. (2010). "Creating a positive school climate and developing social competence". *Handbook of bullying in schools: An international perspective*, (Ed:S. R. Jimerson, S. M. Swearer ve D. L. Espelage), New York: Routledge
- Özdemir, M. (2010). "Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1).
- Perren, S ve Alsaker, F. D. (2006). "Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims and bullies in kindergarten". *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 47, 165-176.
- Perren, S, Stadelmann, S ve Von Klitzing, K. (2009). "Child and family characteristics as risk factors for peer victimization in kindergarten". *Schweizerische Zeitschrift für Bildungswissenschaften*, 31(1), 13-32.
- Psalti, A. (2017). "Greek In-Service and Preservice Teachers' Views About Bullying in Early Childhood Settings". *Journal of school violence*, 16(4), 386-398.
- Rigby, K. (2003). "Consequences of bullying in schools". *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 583 -590.
- Rigby, K ve Rigby, K. (2002). "A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and early primary school in Australia. Attorney-General's Department. http://www.popcenter.org/problems/bullying/PDFs/Rigby_2002.pdf
- Sadık, F ve Aslan, S. (2015)." İlkokul Sınıf Öğretmenlerinin Disiplin Problemleri İle İlgili Görüşlerinin İncelenmesi." *Electronic Turkish Studies*, 10(3),115-138.
- Şahin, M., Demirağ, S ve Aykaç, F. (2009). "Ana sınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algıları". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 1-16.
- Slee, P.T ve Rigby, K. (1994). "Peer victimisation at schools". *Australian Journal of Early Childhood*, 19, 3-11.
- Sourander,A.,Ronning, J., Brunstein-Klomek, A., Gyllenberg, D., Kumpulainen, K., Niemela, S., Almqvist, F (2009). "Childhood bullying behavior and later psychiatric hospital and psychopharmacologic treatment: Findings from the Finnish 1981 birth cohort study". *Arch Gen Psychiatry*, 66(9), 1005 -1012.
- Swit, C ve McNaugh, A (2012). "Relational aggression and prosocial behaviors in Australian preschool children". *Aust. J. Early Child.* 37 (3), 30-34.
- Sveinsson, A. V ve Morris, R. J. (2007). "Conceptual and methodological issues in assessment and intervention with school bullying". *Bullying, victimization and peer harassment: A handbook of prevention and intervention*(Ed J. E. Zins, M. J. Elias ve C. A. Maher). New York: Haworth
- Smith, P.K ve Levan, S. (1995). "Perceptions and experiences of bullying in younger pupils." *British Journal of Educational Psychology*, 65: 267-285.
- Small, P., Neilsen-Hewett, C ve Sweller, N. (2013). "Individual and Contextual Factors Shaping Teachers' Attitudes and Responses to Bullying among Young Children: Is Education Important?". *Asia-Pacific Journal of Research in Early Childhood Education*, 7(3).69-101.
- Stephenson, P ve Smith, D. (1989). "Bullying in the junior school". *Bullying in schools*, 45-57.
- Sampson, R. (2002).Bullying in Schools: Problem-Oriented Guides for Police Series. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED481473.pdf>
- Sudermann, M., Jaffe, P. G ve Schieck, E. (1996).Bullying: Information for parents and teachers. Center for Children and Families in the Justice System.www.lfcc.on.ca/bully.htm
- Schwartz, D. , Dodge, K.A., Pettit, G.S ve Bates, J.E. (1997). "The early socialization of aggressive victims of bullying." *Child Development*, 68, 665-675.
- Smith, P. K., Ananiadou, K ve Cowie, H. (2003). "Interventions to reduce school bullying". *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 591-599.
- Tepetaş, ŞG,Akgun, E,Akbağcı Altun,S(2010)."Identifying preschool teachers' opinion about peer bullying". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 1675-1679.
- Uysal, H ve Dinçer, Ç. (2012). "Okul öncesi dönemde akran zorbalığı". *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5(4), 468-483.
- Uysal, H. (2011). "Okul öncesi dönemde görülen akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Veenstra, R., Verlinden, M., Huitsing, G., Verhulst, F. C ve Tiemeier, H.(2013). "Behind bullying and defending: Same-sex and other-sex relations and their associations with acceptance and rejection". *Aggressive Behavior*, 39, 462-471.
- Vlachou, M., Andreou, E., Botsoglou, K ve Didaskalou, E. (2011). "Bully/victim problems among preschool children: A review of current research evidence." *Educational Psychology Review*, 23, 329-358

- Ybarra, M. L., Espelage, D. L ve Mitchell, K. J. (2014). "Differentiating youth who are bullied from other victims of peer-aggression: The importance of differential power and repetition". *Journal of Adolescent Health, 55*(2), 293-300.
- Yoon, J. S ve Kerber, K. (2003). "Bullying: Elementary teachers' attitudes and intervention Strategies". *Research in Education, 69*, 27-35.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
<http://www.secondstep.org>.